

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เรานั้นตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าสิ่งที่มนุษย์ทุกคนตั้งความหวังในการทำบุญสร้างกุศลคุณงามความดี หรือการทำความดีต่างๆ นั้นก็เพื่อให้ตนได้รับความสุขสบายทั้งในชาตินี้และชาติหน้า หรือเมื่อยามที่ละจากโลกนี้ไปแล้วในพระพุทธศาสนาถือว่าคติคือที่ไปหลังความตายนั้นไม่สามารถคาดการณ์ หรือเดาไว้ได้ล่วงหน้าว่าเส้นทางของชีวิตหลังความตายนั้นเราจะเลือกเดินไปทางไหนระหว่างตกสู่อบาย กลับมาเป็นมนุษย์อีก หรือจุดไปเกิดเป็นเทวดาเสวยสุขบนสวรรค์ชั้นฟ้า ถึงแม้ว่ามนุษย์ไม่อาจคาดการณ์ในภพภูมิหรือคติที่ไปในภายภาคหน้าได้ แต่มนุษย์สามารถเลือกที่จะกระทำ กรรมได้อยู่ที่ว่ากรรมที่มนุษย์เรากระทำ หรือประกอบนั้นเป็นกรรมฝ่ายไหน ถ้าเป็นฝ่ายกุศลกรรมคือการกระทำที่เป็น ฝ่ายดีก็เป็นบุญกุศลคุณงามความดีนั่นเองที่นำพาเราไปสู่สุคติภูมิ หรือภพภูมิที่ดีมีสวรรค์เป็นต้น แต่ในทางตรงกันข้ามถ้ามนุษย์เราประกอบแต่อกุศลกรรมคือการกระทำ ในทางที่ไม่ดีก็เป็นเหตุให้บาปกรรมเหล่านั้นนำพาเราไปสู่ทุคติภูมิ ภูมิที่ได้รับแต่ความลำบากมีเปรต อสุรกายเหล่านี้เป็นต้น

ภพภูมิหรือคติที่ไปหลังความตายนั้นในทางพระพุทธศาสนาได้มีการแบ่งออกเป็น ๓ ภพภูมิใหญ่ ๆ ประกอบไปด้วย ๑) อบายภูมิ ๒) มนุสสโลก และ ๓) เทวโลก หรือสรวงสวรรค์ และในภพภูมิใหญ่ทั้ง ๓ นั้นก็ยังประกอบไปด้วยลำดับชั้นหรือแดนต่างๆ อีกมากมายรวมถึงมีความแตกต่างทั้งในเรื่องของสถานที่ ความเป็นอยู่และสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทั้งนี้สุดแท้แต่การกระทำ หรือกรรมที่มนุษย์ได้กระทำ ไฉนยามที่มีชีวิตอยู่จะนำพาไปสู่ภพภูมิต่างๆ เหล่านี้^๑ และในคติทางพระพุทธศาสนาการแบ่งภพภูมิในเทวโลกหรือสรวงสวรรค์นั้นก็ยังได้มีการแบ่งเป็นลำดับชั้นตามความละเอียดประณีตอีกทีหนึ่ง โดยแบ่งเป็นเทวดาชั้นกามาวจร อยู่บนสวรรค์ชั้นกามาวจรหรือสวรรค์ที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม ประกอบไปด้วยสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิตนิมมานรดี และปรนิมมิตสวดี เทวดาชั้นรูปาวจรหรือรูปพรหม ๑๖ ชั้น เป็นเทวดาที่ยังมีกายทิพย์อยู่ และอรุปรหม ๔ ชั้น เป็นเทวดาซึ่งไม่มีกายทิพย์ในชั้นพรหมโลกนี้ไม่ต้องกินอาหารไม่มีการช้องแฉะทางเพศ แต่อาศัยความสุขจากฌานเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงชีวิตภาวะของพรหมนั้นโดยทั่วไปมีรูปร่างเป็นชาย สาเหตุที่ทา ให้มาจุติบนพรหมโลกนี้เพราะได้สมาธิจนได้ฌานและเมื่อสิ้นชีวิตแล้วก็จะมาสถิต ณ ดินแดนพรหมโลกทันที^๒

จากหลักฐานที่แสดงถึงเรื่องของเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มต่างๆ นั้นเป็นส่วนสำคัญต่อความเชื่อของพุทธศาสนิกชนเพราะคติความเชื่อของชาวพุทธส่วนใหญ่เมื่อยามทำบุญก็คือการอธิษฐานให้ได้รับสิ่งที่ดี จนกระทั่งขอให้ได้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี มีสวรรค์เป็นต้น การที่ได้ไปเกิดเป็นเทวดา

^๑ ศรวณณ์ ปริยติเมธี, เลือกชีวิตหลังความตายได้ด้วยตนเอง, (นนทบุรี : สมาร์ทบุ๊ค, ๒๕๕๑), หน้า ๕๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒๐.

อยู่บนสวรรค์นั้นก็ด้วยผลของการทำบุญสร้างกุศลคุณงามความดีต่างๆ ตอนเมื่อครั้งยังเป็นมนุษย์อยู่ในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น การยอมรับว่าเทวดามีจริง หรือความมีอยู่จริงของเทวดานั้นไม่เป็นที่คลางแคลงสงสัยของเหล่าพุทธบริษัท เพราะเรื่องราวของเทวดานั้นมีหลักฐานปรากฏอยู่ในที่หลายแห่ง ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในพระบาลีสูตรต้นตปิกกว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ในหมู่เทพยดานั้นแล เทพยดานับร้อยนับพันเป็นอันมากได้เข้ามาหาเราครั้นเข้ามาหาไหว้เราแล้ว ได้ยืนอยู่ ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่งครั้นเทพดาเหล่านั้นยืนเรียบร้อยแล้ว ได้กล่าวว่า ข้าแต่พระองค์ผู้บริบูรณ์นับแต่บัดนี้เป็นต้นไป ๙๑ กับพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี เป็นกษัตริย์โดยพระชาติเสด็จอุบัติในชาติตติยสกุล เป็นโกณฑัญญะโดย พระโคตมมีพระชนมายุประมาณแปดหมื่นปี พระองค์ได้ตรัสรู้ที่คงไม้แคฝอย”^๓

ดังพุทธพจน์ที่กล่าวมานี้ ได้มีการกล่าวยืนยันถึงความมีอยู่ของเทวดา ซึ่งมาจากสวรรค์ชั้นต่างๆ เพื่อ ต้องการเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ และได้มีการกล่าวยืนยันว่าแม้เทวดาก็ระลึกชาติในอดีตได้ และมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์อย่างใกล้ชิด^๔ และนอกจากเทวดาจะมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์เท่านั้น แม้แต่มนุษย์เองก็มีความผูกพันหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับเทวดามาเนิ่นนาน ดังที่เป็นความเชื่อของประชาชนทั่วไปที่มีการนับถือรวมถึงการอ้อนวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตลอดจนถึงเทวดา และภูตผีต่างๆ ดังที่เราจะเห็นได้จากคติความเชื่อของคนโบราณที่มีการสร้างศาลพระภูมิเจ้าที่ไว้ตามบ้านเรือน ที่พักอาศัย สถานที่ทำงาน ตลอดจนร้านค้า อาคารต่างๆ เพื่อให้เป็นที่พักอาศัยของเทวดา และภูตผีต่าง ๆ ที่ตนเคารพนับถือเพื่อให้ท่านเหล่านั้นพอใจรวมทั้งสามารถปกป้องรักษาให้ผู้ที่เคารพนับถืออยู่ดีมีสุขตามคติความเชื่อของคนในสมัยโบราณ ตลอดจนถึงความเชื่อที่ว่า เมื่อมีการสร้างอาคารบ้านเรือน หรือสิ่งปลูกสร้างต่าง ๆ ก็จะมีพวกเทวดามาจับจองเป็นที่พักของเหล่าเทวดาเหล่านั้น

พุทธศาสนามีบทบาทอย่างสำคัญต่อสังคมไทย นับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประชาชน นับถือพุทธศาสนา ศาสนามีส่วนสำคัญในวิถีชีวิต การประพฤติปฏิบัติของแต่ละคน ของครอบครัว และของสังคม พุทธศาสนาเป็นพื้นฐานของการจัดระเบียบสังคมมาตั้งแต่สมัยโบราณ บทบาทของพุทธศาสนาในสังคมไทย ก็เปลี่ยนแปลงไป พระสงฆ์ทำหน้าที่หลักในการ สั่งสอนชาวบ้าน และพิธีกรรมต่างๆ แต่นับวันสังคมเริ่มมีสิ่งต่างๆ มาทดแทนบทบาทเดิมของวัดและพระสงฆ์ ทุกวันนี้มีพระสงฆ์จำนวนไม่น้อย ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคม และชุมชน ช่วยเหลือให้ชาวบ้านสามารถรวมตัวกัน และช่วยเหลือตนเอง แบ่งปัน และร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ความเป็นอยู่ และความเป็นไป อธิบายอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ทำให้เกิดความสงบ และความหวังในชีวิต พิธีกรรมคือ การแสดงออกถึงความเชื่อเหล่านี้ ตั้งแต่คนเกิดมา จนถึงตาย มีพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมตามฤดูกาล ตามเทศกาล หรือวันสำคัญที่ศาสนา และประเพณีได้กำหนด และกระทำสืบต่อกันมา พิธีกรรมเหล่านี้ นอกจากจะให้ความหมายเกี่ยวกับชีวิตแล้ว ยังเป็นการกระชับความเชื่อ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ระหว่าง

^๓ ที.มหา. (ไทย) ๑๐/๙๑/๕๑.

^๔ พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (ทัพบกเทศ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙).

มนุษย์กับมนุษย์ ด้วยกัน และระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทำให้หลักธรรมคำสอน และกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของศาสนา ได้รับการเคารพนับถือ และปฏิบัติตามความเชื่อในศาสนาแสดงออกในการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้นับถือศาสนานั้น ๆ ซึ่งมีกฎหรือบัญญัติ ที่เรียกชื่อต่าง ๆ กันเป็นแนวทาง อย่างเช่น

ในสังคมชนบทในภาคอีสาน ยังมีรากเหง้าแห่งความเชื่อหรือวัฒนธรรมดั้งเดิม ทั้งความเชื่อเรื่องผี พราหมณ์ และพุทธ อันเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม ดังนั้น ชาวอีสานจึงมีความเชื่อที่ว่า ผีมีอยู่จริง เทวดามีอยู่จริง และมีทุกหนทุกแห่ง และสิ่งแวดล้อมรอบตัวเรา มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่ สามารถคลั่งคลุ้มให้ชีวิตความเป็นอยู่สงบสุขหรือถ้าทำไม่ดีอาจได้รับการลงโทษโดยให้เกิดความเจ็บป่วยได้ ดังนั้น มนุษย์ในภาคอีสานจึงต้องอ่อนน้อมต่อสิ่งเหล่านี้

ชุมชนบ้านโคกหัวภู อยู่ที่ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา สถานที่ตั้งนั้น บ้านโคกหัวภู มีภูเขาด้านซ้าย ป่าทึบมากและชาวบ้าน มีความเชื่อกันว่าที่วัดเก่า ซึ่งมีต้นไม้เก่าแก่อายุประมาณ ๕๐๐ กว่าปี ซึ่งอยู่กลางวัด และมีชาวบ้านที่อาศัยอยู่ละแวกนั้นต่างคนต่างมีความเชื่อไปต่าง ๆ นานาว่ามีเทวดา และพญานาค หรือมีคนที่มูรูปร่างใหญ่โตสีดำทมิฬ นุ่งกางเกงสีแดง มือถือหอกสามง่ามอยู่ ณ สถานที่นั้น เป็นเหมือนหมู่บ้านเก่าแก่ของคนโบราณ ซึ่งมีคนเห็นคนแปลกหน้ามาสู่หมู่บ้านอยู่เรื่อย ๆ เวลาหมู่บ้านมีงานบุญต่างๆ และเมื่อชาวบ้านเจ็บป่วยไม่มีสาเหตุ บางคนได้ไปบนบานอยู่ที่ต้นไม้ใหญ่ คนที่กำลังเจ็บป่วยก็หายจากโรคนั้น ในทันทีทันใด จึงทำให้ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนนั้นยังมีความเชื่อ ความศรัทธาพากันกราบไหว้และบูชาต่อสิ่งนี้เพิ่มมากขึ้น ทำให้การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมาจนก่อให้เกิดความเชื่อและศรัทธา

จากการกล่าวมาทั้งหมดนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาความเชื่อเรื่องการบูชาเทวดาของชุมชนบ้านโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา มีอิทธิพลต่อประเพณี พิธีกรรมและวัฒนธรรมต่อชุมชนบ้านโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา อย่างไร โดยผู้วิจัยมุ่งศึกษาประวัติและความเป็นมาของภพภูมิเทวดาที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพุทธศาสนา แนวคิดความคิดเห็นเกี่ยวกับการบวงสรวงของภูมิเทวดา และความเชื่อและคุณค่าของการบวงสรวงภูมิเทวดาที่มีอิทธิพลต่อชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา ในการดำเนินงานวิจัยในครั้งนี้คงเป็นประโยชน์ต่อสังคมและนักศึกษาในโอกาสต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ความเชื่อ และพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดาในพระพุทธศาสนา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาสภาพการณ์การบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และคุณค่าของพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย” ครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง และมีการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษา ดังต่อไปนี้

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยมีความประสงค์ศึกษาถึงความเป็นมาของการศึกษาความเชื่อการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย และเพื่อศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในการศึกษาความเชื่อการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

๑) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎก ภาษาไทยและภาษาบาลี คัมภีร์ อรรถกถา ฎีกา จากคัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙, คัมภีร์อรรถกถาแปล ชุด ๙๑ เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๒๕.

๒) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ และเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่มีเนื้อหาทางด้านพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากรและพื้นที่ศึกษา

ได้แก่ ประชาชนในชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย ด้วยวิธี โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากพระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และชาวชุมชนโคกหัวภู ดังต่อไปนี้

- ๑) ผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน
- ๒) ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน ๒ คน
- ๓) ชาวชุมชนโคกหัวภู จำนวน ๒๒ คน

๑.๔ นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ความเชื่อ ความหมาย คือ ความเชื่อในสิ่งที่เป็นคุณงามความดีซึ่งหมายถึงคุณความดี ที่ทำคนให้เป็นเทวดาเป็นผู้ประกอบ กายสุจริต วาจาสุจริต มโนสุจริต

เทวดา หมายถึง เทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ หมู่เทพชาวสวรรค์เป็นคำ รวมทั้งใช้เรียกชาวสวรรค์ทั้งเพศชาย และเพศหญิง รวมถึงพรหมทั้งหลายด้วย

บวงสรวงเทวดา หมายถึง การบูชาเทวดาที่เป็นสัมมาทิฐิเพื่อให้เกิดความสบายใจเมื่อมีสิ่งที่ไม่ดีโดยรูปธรรมทางโลกวิสัย

คุณค่า หมายถึง คุณค่าที่เกิดจากการบวงสรวงที่เทวดา

พระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง พระพุทธศาสนาที่มีหลักฐานสำคัญคือพระไตรปิฎกในการศึกษา เผยแผ่ และอ้างอิงในการปฏิบัติ ตลอดคำสอนของพระพุทธเจ้าที่รวบรวมไว้ตั้งแต่สมัยพุทธกาล

๑.๕ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) กล่าวว่า อุปัตติเทพหรือเทวดาโดยกำเนิดเกิดในโอปปาติกโยนิเมื่อจะเกิดก็อุบัติขึ้นมาไม่ต้องนอนในครรภ์มารดาเหมือนเช่นมนุษย์หรืออยู่ในฟองไข่เหมือนสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายอุบัติเกิดขึ้นมีรูปร่างเป็นทิพย์ตั้งอยู่ในวัยหนุ่มสาวเป็นเทพบุตรเทพธิดา^๕

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวถึงเรื่องเทวดาในหนังสือพุทธธรรมว่าโดยภาวะพื้นฐาน เทวดาทุกประเภทจนถึงพรหมสูงที่สุด ล้วนแล้วแต่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ แม้ว่าจะมีเทพที่เป็นอริยบุคคลบ้าง ส่วนมากก็เป็นอริยะมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังเป็นมนุษย์ แม้ว่าจะเมื่อเทียบโดยเฉลี่ยตามลาดับฐานะ เทวดาจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่า แต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกันจนพุดรวม ๆ ไปได้ว่าเป็นระดับสุดดีด้วยกัน^๖

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวในหนังสือพุทธธรรมว่า ในทัศนะของพระพุทธศาสนา เทวดามีจริงหรือไม่ และถ้าตอบตามหลักฐานในคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นต้น โดยถือตามตัวอักษร ก็ต้องมี หลักฐานที่จะยืนยันคาตอบนี้มีอยู่มากมายทั่วไปในคัมภีร์ มนุษย์จำนวนมากตั้งแต่สมัยโบราณจนปัจจุบันมีความเชื่อถือ หรือไม่ก็หวั่นเกรงต่ออำนาจของเทวดาพระพุทธศาสนาถ้าทำในสิ่งเหล่านี้ว่ามีจริง เป็นจริง โดยประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์ท่ามกลางความมีอยู่ของสิ่งเหล่านี้^๗

แสง จันทรงาม กล่าวในหนังสือศาสนศาสตร์ว่า การนับถือบูชาต้นไม้มักเขาโดยเข้าใจว่าใครเคารพบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตั้งใจขออะไรก็ได้ สิ่งเหล่านี้ล้วนอยู่ในอำนาจของสิ่งที่เรียกว่า “เทพเจ้า” ซึ่งเชื่อว่ามีมากมายหลายพระองค์ตามแต่ความเชื่อของแต่ละชนเผ่าเทพเจ้าบางองค์เชื่อว่ามีความชำนาญพิเศษทางด้านสามารถดลบันดาลให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณธัญญาหารเวลาถึงฤดูกาลทำเกษตรมนุษย์ก็จะบวงสรวงเทพเจ้าองค์นั้นเป็นการเฉพาะเทพเจ้าบางองค์เชื่อว่าถ้าได้บวงสรวงแล้วจะคุ้มครองให้มีชีวิตปลอดภัยเมื่อจะประกอบกิจกรรมใดที่มีความเสี่ยงสูงมนุษย์ก็จะบวงสรวงเทพเจ้าองค์นั้นเครื่องมือในการบวงสรวงประกอบด้วยหลายสิ่งหลายอย่างตามความเชื่อว่าเทพเจ้าจะชอบสิ่งนั้นจนทำให้เกิดการบวงสรวง และสรรเสริญเทพเจ้า^๘

สุนทร ณ รั้ง ได้กล่าวในหนังสือปรัชญาอินเดีย ประวัติและลัทธิว่า วิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในสิ่งที่ตนนับถือซึ่งสามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้จึงเกิดมีพิธีบูชาเช่นสรวงเพื่อเอาใจวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ไม่ให้ดลบันดาลโทษภัยแก่มนุษย์และเพื่อให้ดลบันดาลแต่คุณความดีแก่มนุษย์จนใน

^๕ พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร, ป.๕.๙), **โลกทิปนี**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๙.

^๖ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, หน้า ๔๖๖.

^๗ พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต), **พุทธธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒), หน้า ๔๕๕.

^๘ แสง จันทรงาม, **ศาสนศาสตร์ (The Science of Religion)**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๓๑), หน้า ๒๗๗.

ที่สุดวิญญานศักดิ์สิทธิ์นั้นได้รับการยกย่องขึ้นเป็นเทพเจ้าและเชื่อว่าไฟเป็นทูตของเทพเจ้าดังนั้นจึงทำการบูชาเทพเจ้าด้วยการนำเครื่องบูชาทั้งหลายเผาไฟเพราะเชื่อว่า ๑) เทพเจ้าได้เสวยแล้ว ๒) ควันไฟที่ลอยขึ้นไปนั้นเป็นสื่อระหว่างเทพเจ้ากับมนุษย์นอกจากนี้ยังมีความเชื่อว่าเทพเจ้าที่ตนเคารพนับถือ นั้นสถิตอยู่บนสวรรค์หรือบนยอดเขาสูงเช่นยอดภูเขาหิมาลัย^๙

ศรวณณ์ ปริยัติเมธี ได้กล่าวในหนังสือเลือกชีวิตหลังความตายได้ด้วยตัวเองว่าในคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เทวดา นางฟ้า หมายถึงผู้ที่มีชีวิตและภาวะเป็นทิพย์ มีกายเป็นแสงสว่าง เปล่งรัศมี และเสวยสุขในสวรรค์ ชั้นต่าง ๆ อนึ่ง เหล่าเทวดายังมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าเทพบุตรส่วนนางฟ้าเรียกว่า เทพธิดาการเกิดเป็นเทวดา หรือนางฟ้านั้น ไม่ต้องผ่านระบบตั้งครรภ์เหมือนมนุษย์ แต่จะจุติกายภาวะเป็นเทวดาเลย ซึ่งเรียกกันว่า โอปปาติกะ คือเกิดโตขึ้นทันที และมีอวัยวะครบสมบูรณ์เหมือนมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามคติความเชื่อกล่าวว่า ถ้าเป็นเทพบุตรก็จะมีรูปร่างโสภาคเหมือนมนุษย์ผู้ชายที่มีอายุประมาณ ๒๐ ปี ส่วนที่เป็นเทพธิดาก็จะมีรูปร่างโสภาคเหมือนหญิงสาวที่มีอายุประมาณ ๑๖-๑๗ ปี โดยภาวะจะไม่มีการแก่ ไม่มี อาการเจ็บไข้ แต่จะมีรูปโฉมงดงามสามารถคงความเป็นหนุ่มสาวอยู่เช่นนั้นตลอดอายุขัย (สิ้นบุญ) และเมื่ออยากได้อะไรก็เพียงนึกเอาาก็มีแล้ว ซึ่งเรียกว่า อัมทิพย์^{๑๐}

บุญเย็น วอทอง ได้กล่าวในหนังสือ เรื่องเทพเจ้า ความเชื่อเรื่องศาสนาพระเจ้าหลายองค์ในชมพูทวีปและอิทธิพลสืบเนื่องมายังดินแดนสุวรรณภูมิว่า ตริมูรติเทพ เป็นนามรวมที่ใช้เรียกระบบมหาเทพสูงสุด ๓ องค์ หรือตรีจอมเทพของศาสนาพราหมณ์ใหม่ หรือฮินดูที่พวกพราหมณาจารย์ทั้งหลายได้สร้างขึ้นมาเพื่อเปียดขับและแทนที่ตรีจอมเทพรุ่นเก่าที่ได้ศึกษามาแล้วตรีจอมเทพรุ่นใหม่ ที่เรียกกันว่าตริมูรติเทพนี้ได้แก่พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะรวมกันเป็นไตรทิพย์สรณะ หรือตรีเอกานุภาพ ฟังดูคล้ายระบบตรีนิติ ซึ่งเป็นตรีเอกานุภาพของศาสนาคริสต์นิกายออร์ทอดอกซ์ อันหมายถึง พระบิดา พระบุตร และพระจิตที่มีมาภายหลังเมื่ออีกหลายร้อยปีนั่นเอง^{๑๑}

อมรา พงศาพิชญ์ ได้กล่าวว่า ธรรมชาติต่าง ๆ ต้นไม้ภูเขา จอมปลวก เป็นต้น โดยวิญญานเหล่านี้สามารถให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้จึงต้องมีการเซ่นสังเวยบวงสรวงเพื่อเอาอกเอาใจ ไม่ให้วิญญานเหล่านั้นบันดาลภัยพิบัติแก่มนุษย์และให้ช่วยประทานความสุขสมหวังให้แก่ตน โดยเหตุเชื่อกันเช่นนี้ นั้นเป็นเพราะสมัยโบราณนั้นมนุษย์ยังไม่มีความรู้ถึงเหตุที่มาของเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในธรรมชาติ ดังนั้นเมื่อเกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติต่างๆ ขึ้นก็นึกเอาเองว่าเป็นเพราะผีหรือเทพ เทวดา ซึ่งมีอำนาจอยู่เหนือตนเป็นผู้บันดาลจึงเป็นธรรมดาที่มนุษย์จะต้องพยายามหาทางป้องกันภัยเหล่านั้นไม่ให้เกิดขึ้นกับตน โดยการสวดอ้อนวอนต่อเจ้าป่าเจ้าเขา ผีสงฆ์ เทพ เทวดาที่ตนเชื่อ^{๑๒}

^๙ สุนทร ณ รั้งซี, **ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พิพิธวิทยา, ๒๕๒๑), หน้า ๒.

^{๑๐} ศรวณณ์ ปริยัติเมธี, **เลือกชีวิตหลังความตายได้ด้วยตนเอง**, หน้า ๑๐๓.

^{๑๑} บุญเย็น วอทอง, **เทพเจ้าความเชื่อเรื่องศาสนาพระเจ้าหลายองค์และอิทธิพลสืบเนื่องมายังดินแดนสุวรรณภูมิ**, (กรุงเทพมหานคร: แม่คำผาง, ๒๕๕๐), หน้า ๗๐.

^{๑๒} อมรา พงศาพิชญ์, **วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์: วิเคราะห์สังคมไทยแนวมนุษยวิทยา**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓ .

อุดม รุ่งเรืองศรี กล่าวในหนังสือ เทวดาพระเวทเทพเจ้าในคัมภีร์พระเวทแห่งอารยันว่า มนุษย์ใส่ความรู้สึกให้แก่ธรรมชาติ เป็นลักษณะการบูชาธรรมชาติที่มองเห็นลักษณะของเทพเจ้าในพระเวทนี้ถือว่ามีลักษณะรูปร่างเหมือนมนุษย์แต่เนื่องจากการที่เทพเจ้าเหล่านั้นวิวัฒนาการขึ้นมาจากปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ดังนั้นบ่อยครั้งจะมีการพรรณารูปร่างของเทพเจ้าในแง่ของปรากฏการณ์ว่ามาจากธรรมชาติที่มีตัวตน กล่าวคือเทพเจ้าทั้งหมดที่เกิดขึ้นคงมีลักษณะเป็นเทพเจ้าประจำธรรมชาติ^{๑๓}

พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (ทัพบิมเทศ) ได้วิจัยวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวว่า ชาวพุทธผู้อยู่ในสภาพแวดล้อมซึ่งนับถือบูชาเทวดามาแต่เดิมแสดงความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลแก่เทวดาตามหลักของพระพุทธศาสนา และควรทำพิธีกรรมแก่เทวดาตามหลักเทวดาพิธี คือการทำบุญอุทิศให้เทวดาตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนไว้^{๑๔}

พระมหาสมศักดิ์ สุนทรธรรมา (สุวรรณรัตน์) ได้วิจัยวิทยานิพนธ์เรื่องความคิดเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวว่า ผู้จะเป็นเทวดาต้องมีจิตเป็นมหากุศลรูปาวจรกุศล อรูปาวจรกุศล และการบรรลุดุธรรมเป็นกา ลังส่งผลให้ได้เป็นเทวดาในภพนั้นๆ เทวดามีภพภูมิห่างจากมนุษย์โลกมากตามลำดับขั้น มนุษย์ควรเอาอย่างเทวดาในฐานะผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตมาก่อน พระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักการเข้าถึงภพภูมินั้นๆ และนอกจากนั้นยังสอนให้พัฒนาตนไปสู่การบรรลุดุธรรม เพราะเทวดายังอยู่ในภพภูมิที่ยังไม่พ้นทุกข์คือการเกิดแก่เจ็บตาย^{๑๕}

พระมหาพิสิฐ วิสิฐฐปณโณ (สืบนิสัย) ได้วิจัยวิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในเทวดาสังยุต กล่าวว่า มนุษย์มักมีความเชื่อว่า เทวดาเป็นผู้วิเศษมีฤทธิ์มีอำนาจ อยู่บนสรวงสวรรค์ เหาะเหินเดินอากาศ บันดาลคุณหรือโทษได้จึงพากันเคารพสักการบูชาจนวิวัฒนาการไปสู่การกำเนิดลัทธิ หรือศาสนาเทวนิยมที่สอนให้เคารพนับถือเทพเจ้าว่าเป็นผู้มีอำนาจสูงสุด และเป็นผู้อยู่เบื้องหลังความสำเร็จของมนุษย์ศาสนาในโลกโดยทั่วไปจึงให้ความสำคัญกับเทพเจ้าในฐานะเป็นสิ่งสูงสุด สำหรับพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาอเทวนิยมที่สอนให้มนุษย์เชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์โดยยึดถือหลักธรรมเป็นสิ่งสูงสุด ศรัทธาพระพุทธศาสนามีเป้าหมายเพื่อนำไปสู่การหยั่งรู้สัจธรรม และการหยั่งรู้สัจธรรมก็จะนำไปสู่การพ้นทุกข์^{๑๖}

พระมหาประหยัด ปญญาโร ทำวิจัยเรื่องจริยธรรมที่ปรากฏในลัทธิลอมกล่าวถึงเรื่องสวรรค์ตามความเข้าใจของสามัญชนทั้งหลายหมายถึงสถานที่ที่คนทา ความดีแล้วจะต้องไปเกิดในภพภูมิ

^{๑๓} อุดม รุ่งเรืองศรี, เทวดาพระเวทเทพเจ้าในคัมภีร์พระเวทแห่งอารยัน, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๓), หน้า ๒๔.

^{๑๔} พระครูวินัยธรสุเทพ อภิญาโน (ทัพบิมเทศ), “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙). บทคัดย่อ.

^{๑๕} พระมหาสมศักดิ์ สุนทรธรรมา (สุวรรณรัตน์), “ความเชื่อเรื่องเทวดาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒). บทคัดย่อ.

^{๑๖} พระมหาพิสิฐ วิสิฐฐปณโณ (สืบนิสัย), “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในเทวดาสังยุต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑). บทคัดย่อ.

ต่อไปหลังจากตายในพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นส่วนหนึ่งของสังสารวัฏเช่นเดียวกับนรกเพราะสัตว์โลกที่ยังมีกิเลสก็ต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในสังสารวัฏนี้ทา ดีเมื่อตายไปย่อมเกิดในสวรรค์พอทำชั่วในแดนสวรรค์ตายไปก็เกิดในแดนมนุษย์หรือนรก^{๑๗}

พระมหาทหนึ่งฤทัย นิพโกโย กล่าวไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องคุณธรรมของท้าวสักกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทว่า เทพสำคัญองค์หนึ่งของอินเดียมานแต่โบราณซึ่งชาวอารยันโบราณนับถือเทพต่างๆ มากมายหลายองค์ในยุคแรกพระอินทร์เป็นที่รู้จักกันดีและมีคนนับถือมากเป็นเทพที่เด่นที่สุดในคัมภีร์ฤคเวทเพราะพระอินทร์เป็นเทพแห่งพายุฝนผู้ทำลายล้างอสูรแห่งความแห้งแล้งและความมืดแล้วบันดาลให้ฝนตกทรงเป็นเทพนักรบที่นำชาวอารยันรบชนะพวกอื่นๆ อันเป็นชาวพื้นเมืองเดิมของอินเดียสมัยต่อมาจากสมัยพระเวทยังคงกล่าวถึงพระอินทร์ทั้งในแง่ความสำคัญทางศาสนาและการเกี่ยวข้องกับเทพองค์อื่นๆ ตลอดจนเรื่องราวเกี่ยวกับวีรบุรุษและสตรีในวรรณคดีเรื่องต่างๆ ด้วยเพียงแต่ในสมัยต่อมาเมื่อเกิดความนับถือเทพสูงสุด ๓ องค์คือพระวิษณุพระศิวะและพระพรหมแล้วความสำคัญของพระอินทร์ก็ลดลงไปกลายเป็นเทพชั้นรองลงมา^{๑๘}

สรุปจากการศึกษาหนังสือ และงานวิจัยแล้วได้ความว่า เทวดา นั้น มีอิทธิพลต่อความเชื่อซึ่งสามารถดลบันดาลให้มนุษย์ได้ทุกอย่างตามความปรารถนา เพราะเนื่องจากถือว่า เทวดาเป็นเทพเจ้าชั้นสูง จึงสร้างความสุขให้กับมนุษย์ได้อย่างแท้จริง

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาจากเอกสารและการศึกษาภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย แล้วนำมาวิเคราะห์ประกอบเนื้อหาวิทยานิพนธ์ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการตามลำดับ ได้แก่

๑.๗.๑ ขั้นรวบรวมข้อมูล

เป็นการศึกษาแนวความคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษานี้มีดังนี้

๑) แหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่พระไตรปิฎก

๒) แหล่งข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ตำราทางวิชาการ งานวิจัย เอกสารหนังสือต่าง ๆ ที่นักวิชาการรวบรวมเรียบเรียงและประพันธ์ขึ้นมา

๑.๗.๒ ขั้นจัดเก็บข้อมูล

ข้อมูลภาคสนามเป็นข้อมูลหลักที่มีความสำคัญต่อการศึกษานี้เป็นการสัมภาษณ์โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เป็นรายบุคคล (Personal interview) กลุ่มเป้าหมายได้แก่ กลุ่มบรรพชิต คฤหัสถ์ ปราชญ์พุทธ และผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๓ เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์ สมุดจดบันทึก กล้องถ่ายภาพนิ่ง และผู้ช่วยเก็บข้อมูลวิจัย ๑ คน

^{๑๗} พระมหาประหยัด ปณฺณวโร, “จริยธรรมที่ปรากฏในลา กลอน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒). บทคัดย่อ.

^{๑๘} พระมหาทหนึ่งฤทัย นิพโกโย, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องคุณธรรมของท้าวสักกะในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐). บทคัดย่อ.

๑.๗.๔ ขึ้นนำมาสรุปผล

โดยนำมาวิเคราะห์และนำเสนอสรุปผลการวิจัยด้วยวิธีนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Method) ภายหลังจากการวิเคราะห์ข้อมูลและประเมินผลการวิเคราะห์แล้วก็นำมาทำการสรุปผลนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๗.๑ ทำให้ทราบแนวคิด ความเชื่อ และพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดาในพระพุทธศาสนา

๑.๗.๒ ทำให้ได้ทราบถึงสภาพการณ์การบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย

๑.๗.๓ ทำให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์และคุณค่าของพิธีกรรมการบวงสรวงเทวดาของชุมชนโคกหัวภู ตำบลเหล่าต่างคำ อำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดหนองคาย

